

Sjokk uten terapi

Sovjetunionens vei til markedet er staket opp, men kan fort føre rett ut i villniset. Flere måneders krysspeiling i den politiske ledelsen har resultert i et veikart uten noe støtt ståsted mellom det økonomisk nødvendige og det politisk mulige.

Sovjet-borgerne, som gjennom mange generasjoner er blitt innpodet hvor forferdelig det er med kapitalisme, får sine verste anelser bekreftet. Eneste forandring de forespeiles i overskuelig fremtid er dyrtid og arbeidsledighet. Hjemmepublikum må ha fulgt den åpne debatten om «markedet» som en uvirkelig skrekkfilm; straks markeds-monstret viser seg i levende live, råder angst, hamstring og streike-trusler.

President Gorbatsjovs plan er ikke engang særlig djerv. Hans «regulerte markedsøkonomi» innebærer mer regulering enn marked, og legger i stor grad opp til at subsidiering av priser erstattes med subsidiering av lønninger. Priser flest skal fastsettes sentralt i en lang overgangsperiode. En valuta-reform som sanerer overskuddslikviditet og får fart i uten-rikshandel og vareforsyning ligger åpenbart langt frem i tid. Etablering av bankvesen og kapitalmarkeder er bare vagt skissert.

Et lyspunkt er at sovjet-ledelsen har innledet en prosess som vil avsløre i hvilken grad Sovjet-samfunnet lar seg forandre. Ingen er tjent med fortsatt kaos. Å rive sovjeterne ut av sin elendige tilværelse, vil imidlertid bli uhyre vanskelig og risikabelt. Den sosiale kontrakt som sikrer alle arbeid og billig mat, husleie og transport, er under alle omstendigheter brutt.

Bare se på Polen, der jernbanearbeidernes storstreik for høyere lønn kan velte hele det enestående økonomiske eksperiment den Solidaritetdominerte regjeringen har satt i gang. Denne hissige protesten mot økonomisk sjokk-terapi kommer endatil i et land der regjeringen nyter en tillit i befolkningen som Gorbatsjov bare kan drømme om.

Sovjet-ledelsen kan komme til å gå uvanlige veier på leting etter et mandat fra folket. Stikk i strid med sovjetisk tradisjon vurderer Kreml en folkeavstemning der Ivan selv får velge hva slags økonomisk politikk som skal føres. Gorbatsjov vet godt at en slik avstemning ikke nødvendigvis gir flertall for reformlinjen. En utvei i dagens trengte situasjon kan derfor være en form for allianse med en motstander han nærmest har stemplet som djvelen selv.

Den radikale Boris Jeltsin rir høyt på nettopp den folkelige popularitet som Gorbatsjov mangler. Jeltsin har selv antydning et slikt kompromiss hvis han blir den russiske delrepublikkens president. Sovjetunionen er mer enn moden for en storkoalisjon; som opposisjonsleder er Jeltsin interessant for Gorbatsjov uansett utfallet av den siste voteringen i Russlands Folkekongress i dag.

De to er ikke spesielt uenige om mål, bare om tempo og midler. Gjennom et samspill oppnår ikke Gorbatsjov bare en langt bredere ryggdekning for den kommende hestekuren, men også å dempe sin argeste kritiker ved å gjøre Jeltsin til medansvarlig for en upopulær politikk. Et av Jeltsins uttalte mål er å sanere armeen av byråkrater; en av Gorbatsjovs største hodepiner er byråkratene som saboterer og forhindrer at reformene settes ut i livet.

En slik konstellasjon reduserer også sjansene for at kommunistpartiet sprekker på den skjebnesvangre kongressen i juli eller i ukene som gjenstår. Blir det likevel splittelse, vil sjansen være større for at partiet sprekker i riktig ende — ved at de blir de ortodokse krefter og ikke de reformvennlige som ser seg nødt til å bryte ut.

Alt dette surrer i Gorbatsjovs hode når han denne uken flyr til toppmøtet i USA. Og sikkert også en bitter anger: Hvor mye lettere ville det ikke vært om han hadde handlet straks han kom til makten, slik at Bresjnev & Co kunne tilskrives hele elendigheten? Nå kan det bare briste eller bære.

Frykten for Fremtiden

■ Signert

Av OLE-JACOB HOFF

«Høyres standpunkt?», tygget Carl I. Hagen da han forleden ble spurt om Høyre og EF på NRK/radio. «Jamen Høyre har jo ingen standpunkter! Med Lysebu-erklæringen valgte Høyre taburetter fremfor standpunkter.» Ikke helt snilt sagt, men treffende.

Muligens talte Hagen sannere enn han var klar over. For allerede en gang i 40-årene spurte Einar Gerhardsen oppgitt: «Si meg — er John Lyng høyremann eller er han ikke høyremann?» Underforstått: hvorledes håndterer man en politisk motpart uten faste standpunkter — en ideologisk amøbe?

Fra 1945, med det allpolitiske Fellesprogrammet, har de borgerlige linje stort sett vært å dilte etter de seire som fulgte A-partiets faner. Også Høyre; det var ikke standpunktene, men taburettene som tellet. I 1965 skaffet John Lyng de borgerlige taburetter. Siden har borgerlig politikk i praksis vært *Realpolitikk*. Av Aftenpostens rød-blå ideologi modellerte salig Sundar den violette Syse-regjeringen.

I sin tid virket linjen — ett skritt til høyre for Aps — trygg. Man fantaserte om en sammensmelting av kapitalisme og sosialisme, om en sosialisme med Høyres ansikt eller omvendt. Kan en slik linje forsvares som konservativ? Jada — på norsk betyr konservatisme bare en posisjon i det politisk spektrum, uforstyrret av prinsipielt innhold. Ett skritt fra nærmeste stripe i spekteret er nok — så lenge spekteret ligger fast.

Men det hender at spekteret omkalfatres, og så er nå skjedd. Først med impulsene fra Thatcher og Reagan med Keynes-økonomiens forvitring og markedsøkonomiens oppblomstring. Dermed er det totale sammenbrudd — ikke bare av kommunist-regimene, men av sosialismen som samfunnssystem. Sammensmeltingen av sosialisme og kapitalisme er nærmest blitt det motsatte av hva hel- og nesten-sosialdemokratene hadde tenkt seg: sosialisme har veket plass for markedsøkonomi.

Realpolitikk blir risikabel når realitetene endrer seg så radikalt. Presset som før kom fra babord, kommer nå fra styrbord; det liberalistiske som før ble utskjelt som reaksjonært er blitt radikalt. Hvilken kurs skal Høyre velge? Partiet har statsministeren og det har taburetter; det kunne gå foran og vise vei. I stedet ofrer det daglig sine standpunkter, hvis det har noen. Men det er farlig å mangle kurs og retning når vinden har slått om; man kan bli liggende og drive. Uansett vindforhold er det politikerne som «blir sittende igjen med alt ansvar; de lar jo folk fortsette å tro på deres allmakt,» advarer Hermod Skånland.

Kåre Willoch er bekymret. «Den brå styrken i kapitalismens frem-

gang gir grunn til ettertanke. Man må forebygge ekstrem liberalisme», skrev han nylig i Aftenposten. Hans anbefaling må oppfattes slik at Høyre uanfektet i all omkalfatring fortsatt skal legge seg i kjølvannet på A-partiet. «Nå er vi sosialdemokrater alle sammen i dette landet,» sa Odd Aukrust nylig her i bladet, og Willoch gir ham rett for sitt vedkommende.

Ideologisk fortoner i dag hele venstresiden seg bakstreversk (AKP og SV helt fossile). Sosialdemokratene hadde faktisk en historisk sjanse til å spille en ledende rolle som alternativ da kommunismen brøt sammen. A-partiet kunne (det er iallfall tenkelig) tatt et oppgjør med sin sosialistiske fortid, og fulgte de råd som for eksempel den forkjetrede Egil Bakke i årevis har gitt. De går nøyaktig ut på hva folkene i de tidligere sosialistland er kommet til: at demokrati og velstand er forenlig med markedsøkonomi. Disse målene — demokrati og velstand — er fullkomment anstendige for et folkeparti. Men DNA våger ikke å ville virkemidlene, så man forsømte sjansen.

Dermed er Arbeiderpartiet blitt liggende i en slags nevrotisk bakeveje. Aps linje slår bare knuter på seg, og Gro er bekymret, hun også. Hun kunngjorde «Frihetsdebatt», og hun proklamerte glasnostdebatt med «Åpent Parti»; i høst ga hun sosialisme-navnet på båten til fordel for «Visjon for et miljøbevisst demokrati». Responen har vært sprudlende som jordpåkastelse i en gravferd. Men Gro forsøker iallfall, rett skal være rett.

Har Høyre i dag noe å hente ved å drive etter Ap rundt i fortiden? Ja, mener Willoch; felles skjebne med Ap er fortsatt Høyres trost. *Realpolitikk* for Høyre er å «forebygge ekstrem liberalisme», det vil si Fremskrittspartiets. Det skulle plassere Høyre i det samme frykt-somme forhold til fremtiden som Sovjets konservative *nomenklatura* har til *perestroika*.

De I. Hoff